

Ottlik Géza halálára

Sokáig a művelt közvéleményben sem számított kötelezőnek Ottlik ismerete. Hogy van egy nagy regény és van egy nagy regényírónk, arról a pillanatnyi érdekek szerinti listák készítői többnyire megfellebbeztek. Ő meg nem hajszolta a sikert, az elismerést. (Hetvenéves, amikor — nem kis részben a megújuló prózánk fiatalabb évfjára tartozó írók, irodalmárok jóvoltából — végre eltűnnek az értékrend zavarai.) Csöndben fordította az angol és amerikai irodalom klasszikusait: „idegen szellemekbe” (Dickens, Hemingway, O'Neill, Osborne) „töltögette vérét”, miként az idézett Kálnoky László, a másik nagy műfordító. Regényében Medve kézírata nem véletlenül kezdődik ezzel a Pál apostol-idézzel: „Nem azé, akinek arra akarhatja vagyion, sem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.” Eszerint az emberhez méltó élet kegyelmi állapotba az jut el, aki nem fut utána. Mert alkukat kötnünk kell ugyan olykor, az aljasságot azonban még a túlélés érdekében sem vállalhatjuk. Ottlik — minden tanítómesteri pátoz nélkül — erre figyelmeztet. Az emberi lét végső, nagy kérdéseire figyel. Mert az író — az ő találó kifejezésével élve — a „létezés-szakmában” dolgozik.

Újabban hajlamosak vagyunk már nem csak a két háború közötti, hanem az újabb magyar irodalmat is veszedelmesen egyszerűsítő csoportminősítésekkel jellemezni. Ottlik ezekben a keretekben nem fér bele. Az Iskola a határon sem skatulyázható. „Botránnyosan modern” — mint Esterházy írja —, „másképp pedig teljesen épeszű könyv, tehát van eleje, van vége, persze közepe is...” A hagyományos eseményepikára jellemző módon élő, egyedi, szinte beleyettesíthetően pontos. Am a történet a maga konkrétóságában is elvont, önmagán túlmutató. Ottlik modernsége nem a meghökentő külsőségekben, hanem a magatartásban, a szemléletben rejlik. Mesteréhez hasonlóan neki „semmiféle speciális mondanivalója” nincs. „Az ilyen embernek a mondanivalója az egész élet, a teljes világmindenség, a létezés egésze.” Azt is Kosztolányitól tanulta, hogy kétszer kell a dolgokat megírni. Először lendületből, hogy föltörjön, amit meg akarunk írni. De az ezt követő második, a stílust, a szerkezetet eldöntő művelet nélkül aligha születik igazi proza.

„Csillag és szemét a sorsunk” — mondja Kosztolányi. Ottlik meg ezt: sár és hó. Amikor az Iskola a határon második részének végén szakadni kezd a hó, az ifjú hősöknek ez a szenvedés végét jelenti. Következik hát a zavartalan boldogság, a harmonikus élet? Semmiképpen. Ottlik arra tanít, hogy a vágyott teljesség meghódításának nem csak a szép, hanem a rút megismerése, a dantei pokoljárás is feltétele. Attól az írótól búcsúzunk, aki az ember rangját és méltóságát ajánlotta nekünk egy olyan korban, amely kegyetlenül sárba tiporta az értékeket.

OLASZ SÁNDOR